

УКРАЇНА - ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Корнієнко В.О. - д.політ.н., професор, академік УАПН *Вінницький національний технічний університет*

З моменту проголошення незалежності України євроінтеграційний проект є чи не найголовнішим у всьому спектрі державотворчих устремлінь. На рівні вищих державних документів (хоча з окремими варіативними відмінностями) євроінтеграційне гасло залишається базовою ідеологічною конструкцією, фактично претендуючи на роль національної ідеї.

В Законі України від 01.07.2010 р. "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" йдеться: "Забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі належить до основних засад зовнішньої політики" (за таке рішення свої голоси віддали 253 депутати ВР) [1].

Уже сьогодні ми є свідками певних практичних кроків, спрямованих на поглиблення діалогу Україна - ЄС. 9 липня 2010 року Київ відвідав президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, під час його візиту було приділено увагу таким актуальним проблемам, як переговори про створення зони вільної торгівлі, лібералізація візового режиму, підготовка до підписання угоди про асоціацію та дотримання в Україні демократичних свобод [2]. И хоча на сьогодні питання про перспективи членства України в ЄС не порушується, вона, як і будь-яка інша європейська країна, може розраховувати на входження до організації у майбутньому, відповідно до статті 49 Договору про ЄС (Маастрихтського договору 1993 року) та після виконання всіх необхідних вимог до кандидата на вступ.

Однак враховуючи економічні й політичні тренди, різноманітні трансформації сучасного суспільного розвитку, слід, насамперед, відповісти на питання: що сьогодні являє собою Європейський Союз, чого хоче Україна від ЄС і, навпаки, - ЄС від України? Питання зовсім не просте. Воно тим більш цікаве, що навіть західні науковці не в змозі визначити те, що ж відбувалося в Європі за останні 50 років. Спільної думки в академічній літературі немає. У ній обговорюються найрізноманітніші варіанти відповіді: від дещо зневажливого "ЄС - регіональний проект", до нейтрально-позитивного "децентралізована федерація" або "багаторівневе управління". Це не держава, але суспільство, що розвивається й знаходиться в процесі становлення, система, що рефлексує саму себе і т.д.

Таким чином, не лише ефективність, але й сприйняття Євросоюзу як важливого суб'єкту світової політики відбувається в жорстких рамках досить консервативних поглядів. Тому сьогодні, коли Євросоюз, можливо, стоїть перед критичним моментом власної історії, європейські перспективи України багатьом здаються вельми уявними. У Євросоюзі є свої проблеми, часом вони досить складні і вимагають виважених і фахових експертних оцінок. І

нам необхідно ці проблеми вивчати, бо вони дуже впливають не лише на європейське і світове господарство, але й, звичайно, на економіку України.

Насамперед, згадаємо одне із інтерв'ю Вацлава Гавела: "Європейський Союз шукає зараз відповідь на те саме питання, що й Україна: де закінчується Європа?" [3]. Європейські країни створювали Євросоюз протягом 40 років. Цей процес почався з шести країн, і на сьогодні в ньому бере участь 27. Створено спільний ринок і загальну валюту. Проте Європа до цих пір не може встановити свою загальну ідентичність, і цей факт пояснює невдачі недавньої спроби ухвалення конституції ЄС.

На даний момент ЄС має територію приблизно в 4,5 мільйона квадратних кілометрів. Враховуючи розширення Євросоюзу, межі його неясні. Європа це не континент на зразок Африки, її східні і південні межі не встановлені чітко. Сьогодні в ЄС входять багато територій за межами Європи. Отже, перша проблема "європейської розбудови" - неможливість чітко визначити межі Європи.

Далі, чи можна говорити про загальну культуру Євросоюзу, якщо Європа розділена різними мовами? Але навіть ті країни, в яких існує єдина державна мова, мають межі, що розділяють різні стилі життя. Більш того, кожен народ тісно прив'язаний до певної території, на якій проживає століттями. Наприклад, Андалусія з її великими й ізольованими "фазендами" абсолютно не схожа на Прованс з його маленькими селами. Кожна країна має щось своє, несхоже на інші. До того ж самі європейці відкидають загальноєвропейську ідентичність - і це погана ознака.

Населення Європейського Союзу сьогодні складає близько 470 мільйонів чоловік, проте із-за низької народжуваності воно може скоротитися до 2030 року до 460 мільйонів, що слугуватиме передумовою до масової міграції. Сьогодні європейські країни зіткнулися із зростанням імміграції [4]. Кількість мігрантів з країн Третього світу в Європі досягла 30 мільйонів чоловік (прибуває майже мільйон на рік). В основному, це вихідці з Африки і Близького Сходу. На другому місці Індія і Азія. Зростає і чисельність населення в нестабільних і воюючих регіонах Африки, яке до 2030 року може досягти 1,4 мільярда чоловік. Населення Близького Сходу, включаючи Туреччину і Пакистан, також перевищить за мільярд. Але якщо поставити запитання таким чином: що відбудеться, коли нові іммігранти більше не сприйматимуть європейські цінності, а нав'язуватимуть власні? Кого це влаштує?

Багато економік країн Європи страждають низьким рівнем економічного зростання, причому найбільш низьке зростання характерне для Німеччини, Франції і Італії. ВВП Європейського Союзу досягло в 2010 році приблизно

12 трильйонів євро, що складає близько 31% глобального ВВП. Звичайно, ці цифри не відображають різноманітності ситуації по країнах. Наприклад, дохід на душу населення в Люксембурзі в 12 разів більше, ніж в Латвії. Лише десять країн з 27 членів знаходяться на рівні вище середнього.

Наприклад, політика в області сільського господарства в Європі застаріла. Сільське господарство дає всього 2% ВВП Євросоюзу, проте близько 40% його бюджету йде на субсидії фермерам. В результаті продовольство в Європі дорожче, ніж в США (і раз в десять дорожче, ніж в Азії). По-друге, ЄС втратив позиції в області високих технологій, які приносять хороший прибуток, причому відсоток цих технологій в структурі економіки постійно знижується (наприклад, з 18% в 1999 році до 14% в 2003).

Великою проблемою залишається структурне безробіття, що досягло в країнах Євросоюзу 8,1%. Сьогодні в Європі шукають роботу більше 20 мільйонів чоловік, з них лише 3,5 мільйона в Німеччині, 2,5 - у Франції і 2 - в Італії. Проте ситуація ще не так погана, враховуючи розкид по країнах; наприклад, в Британії і Австрії рівень безробіття більш ніж удвічі нижчий за Німеччину й Францію.

Нарешті, політика розширення ЄС неоднозначно сприймається європейцями і не має наукового обґрунтування. 71% опитаних громадян ЄС вважають, що за умови виявлення негативних наслідків процесу розширення, його слід взагалі відкласти [5]. Провідні країни Європейського Союзу, а особливо країни єврозони, переслідує відчуття занепаду. Світова криза різко протверезила новачків - країни Прибалтики і Центральної Європи, які приєдналися до ЄС в числі останніх. Причини - суто економічні. Сита "стара" Європа не поспішає допомагати матеріально своїм новим побратимам. Скоріше, навпаки, "закручування гайок" з боку Євросоюзу останнім часом посилюється.

Європейські банки вимагають, щоб їм дозволили вирішити свої проблеми за рахунок людей праці - точно так, як це зробив Б. Обама в США. Звичайно, для цього потрібна диктатура, і Європейський Центральний Банк уже отримав цю владу від урядів. Його "незалежність" від політичного контролю вже називається новою фінансовою олігархією "гордістю демократії".

Наприклад, ЄС і МВФ позбавили Угорщину суверенітету, відібравши у неї контроль над "кровоносною системою". Нова конституція вивела Центробанк з-під управління держави. Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан вирішив не випробувувати долю і виконати умови, які вимагають ЄС і МВФ. В іншому випадку Угорщина не отримає необхідну фінансову допомогу і може бути піддана іншим санкціям.

"Латвія повинна вийти з Європейського Союзу, так як ЄС робить країну неконкурентоспроможною і позбавляє її суверенітету", - заявив колишній депутат Сейму Імант Калниньш. "Коли я замислююся про ЄС і починаю розуміти, що вони з нами зробили, то хочеться швидше вийти з такого союзу. По-перше, вони зробили нас неконкурентоспроможними. Так, за рахунок платежів селянам, які неадекватно низькі, за рахунок ліквідації цукрової промисловості, знищення рибальства. Думаю, треба виходити. Куди далі - про це треба подумати", - заявив Калниньш [6].

Проте це почуття все ще неясно, що показує той факт, що занепад більше проявляється в окремих країнах, ніж в Європі в цілому, і мало хто розуміє, що природа цього занепаду не в економічних циклах, а має історичне

коріння. Тому є деякі підтвердження: неприйняття Європейських Конституції (2004 р.), Громадяни Європи втрачають довіру один до одного.

Після чергового розширення на 10 країн (2004 р.), європейські лідери зіткнулися з новим вибором: або готуватися до нового прийому в члени країн східної Європи (Вірменія, Білорусь, Грузія, Україна і Росія), або розширюватися на Балкани і Туреччину.

Рішення про п'яте розширення ЄС, на відміну від тих, що приймалися на попередніх етапах, мало, швидше, політичне, ніж економічне підґрунтя, і на сьогодні залишається серйозним викликом майбутньому ЄС. Вступ нових країн (без Туреччини) збільшить територію ЄС на 34%, чисельність населення - на 28%, водночас сукупний ВВП об'єднання збільшиться при цьому лише на 4,8%. Істотне зниження середнього по ЄС рівня ВВП на душу населення може спричинити невдоволення населення нинішніх членів ЄС: зниження життєвого рівня заради непевних компенсацій у майбутньому - досить спірна формула для прагматичних європейців.

Європейський Союз, однак, обрав розширення на Балкани (Румунія, Болгарія, Хорватія, Сербія, Македонія, Боснія, Албанія). Економічні обґрунтування такого вибору вельми слабкі. Цей регіон має 126 мільйонів жителів (причому 80 мільйонів мусульман в Туреччині). Дохід на душу населення в цьому регіоні дуже низький. Не дивлячись на відносно високу народжуваність, на це не можна розраховувати, з огляду на ісламський тренд в регіоні.

Що ж до України, то поки що вступ до ЄС - лише примарна перспектива. І в найближчому майбутньому ніхто приймати Україну в Європейський Союз не стане. Для цього банально немає грошей - ні в ЄС, ні в Україні.

Років десять-п'ятнадцять тому, нашим центральноевропейським сусідам вступати в Євросоюз було легше навіть не тільки тому, що у Євросоюзу було більше коштів для їх підтягування до своїх стандартів - менше коштів потрібно. До того ж інфраструктура, створена соціалістичними режимами, ще не була зношена. Зараз же, в силу об'єктивних причин, розрив між Україною та лідируючими країнами-членами ЄС тільки збільшується, бо до цього часу ми намагалися інтегруватися в Європу без модернізації, але нічого з того не вийшло, хоча рівень відносин з Євросоюзом став набагато вагоміший.

Тому логічно постає питання, чого насправді хоче Україна сьогодні? Якщо вона декларує намір інтегруватися в Європу, то чому насправді відбувається реінтеграція в Росію? Причому не тільки економічна, а й політична, бо вибудовується не європейська модель державного устрою, а модель, замішана на радянських атавізмах.

Тому, як видається, необхідно чітко уявити собі: розв'язання яких нагальних проблем дозволить нам забезпечити геополітичний вибір України. До того ж, усім зрозуміло, що сама по собі інтеграція в Європейський Союз - це не мета, а лише засіб її досягнення, щоб не задаватися питанням "виграли" ми, або "програли". Якби Україна була цікава Європі, то нам було б простіше знайти ті економічні ніші, які ми могли б зайняти. Європа Україну, нажаль, не бачить. Наш валовий внутрішній продукт на рівні приблизно 1% від

європейського. Також проблемою є структура нашого експорту. Якщо ми подивимось на першу п'ятірку наших експортних товарних груп, то там все так чи інакше пов'язано з металами. Навряд чи це цікаво для економіки Європи. До того ж, у Європі значно більше, ніж у нас приділяється уваги екологічній політиці, тобто ті ж самі метали повинні вироблятися зі значно меншою шкодою для довкілля.

В Україні відбувається потужне знищення й змістовного простору ідентифікації - "війна" за історію, неспроможність вибудувати стале конституційне поле, катастрофічне збільшення зовнішнього боргу та знищення малого та середнього бізнесу, мовна неконкурентність, неспроможність контролювати власний інформаційний простір, небажання розвивати свій кінематограф тощо. В такій ситуації, без потужної власної ідентифікації, інтеграція куди-небудь - це просто розчинення серед більш потужних культур та втрата народом своєї самості.

Тому, як видається, нам необхідно спочатку відновити власну складну багаторівневу ідентифікацію (історичну, економічну, культурну, правову). При цьому, можливо, Україні життєво необхідно поки що відмовитися від інтеграції куди б то не було - чи до Європи, чи до Росії, яка перебуває в ще більшій кризі. Як би привабливо не виглядав гуманітарний європейський простір, Україні, можливо, слід відмовитися й від участі в Болонському процесі та й шлях розвитку науки теж потрібно шукати свій.

Світ уже давно змінився. Як приклад - Китай, Індія, Японія, Бразилія, сьогодні є сильними, автономними гравцями на міжнародній арені. Але ми також повинні розуміти: поки існуватиме незалежна Україна, вона завжди буде цінною для ЄС, адже вона є мостом не тільки між Старим світом і Росією, а й між Європою й азійським регіоном.

Література

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2010. - N 40. - ст. 527.
2. Київ знайшов ланку, що зв'язала Брюссель і Москву [Електронний ресурс] // Україна і світ. - №29 (964)17.07. - 23.07.2010.-Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/209-spilnyi_znamennik.html. - Назва з екрану.
3. Вацлав Гавел: "Я готовий завжди підтримати Україну" [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/vatslav_gavel_ua_gotoviy_zavzhdi_pidtrimati_ukrayinu-48210.html - Назва з екрану.
4. Нелегальна імміграція в Європі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ukrainaspain.ucoz.ua/index/nelegalna_immigracija_v_evropi/0-34. - Назва з екрану.
5. European Commission, Eurobarometer, Report # 55, October 2001, p.59.
6. Калниньш: Латвія должна выйти из Евросоюза [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.rusfact.myl.ru/news/kalninsh_latvija_dolzha_vyjti_iz_evrosojuza/2011-11-10-7858. - Название с экрана.